

Damian Jarnicki

ORCID: 0000-0002-1573-6200

Uniwersytet w Siedlcach

Ukraina czasu inwazji – wyzwania bezpieczeństwa i „codzienności”

Streszczenie

Wojna to zawsze czas trudnych decyzji. To test realności „chęci pokoju”, ale również weryfikacja „szykowania się na wojnę”. Ogień wojny weryfikuje więc preparację i reaktywność wobec wojny. Okazuje się jednak, że przy tradycyjnie dużym znaczeniu decyzji establishmentu polityczno-wojskowego i ich wpływie na przebieg wojny obronnej i losy przetrwania społeczeństwa, równie ważne znaczenie ma sekwencja, a przede wszystkim ciągłość sygnałów napływających od strony społecznej. Kompozycja metodologiczna niniejszego artykułu zakłada aktualizacyjną refleksję nad „triadą wojny” i jej systemowymi relacjami, jakie uwidaczniają się w obliczu wyzwań wojennych państwowości i wyzwań wojennych, wyzwań bezpieczeństwa codzienności społecznej. O ile raczej reaktywnie niż prewencyjnie można reagować na salwy agresora, o tyle docenianie ewentualności ryzyka wojny, pozwala wzmocnić wiele fundamentów państwowości zawczasu. Występują również określone szanse, pośród już zmaterializowanych zagrożeń. Stąd tytułowa kategoria „wyzwania”. Refleksje i konstatacje niniejszego artykułu, dokonane na podstawie założonego celu: poznawczego i użytecznego – mogą posłużyć jako propozycja rzucająca nowe światła na funkcjonowanie państwa i wykształcenie utrudniające agresorowi inwazję – odporności.

Słowa kluczowe: inwazja Rosji na Ukrainę, wojna ukraińsko-rosyjska, odporność państwa, wojna obronna, okupacja, zarządzanie bezpieczeństwem państwa, sytuacja społeczna, postawy społeczne

Wstęp

Choć istotę teorii maszyny wojennej usystematyzowano dopiero w czasach nowożytnych – od zawsze, w takim czy innym kształcie – węzłową triadę deterministycznych dla wojny elementów tworzą po obu stronach zmagających: zdolności wojskowe (bezpieczeństwo militarne), władze polityczne oraz

społeczeństwa. Nieprzypadkowo, pierwszy element nazywany jest komponentem „kompetencyjnym”, „potencjałowym”, drugi racjonalnym (zazwyczaj kluczowym dla motywacji wojen), zaś trzeci „instynktownym” i „zaangażowanym”¹.

Choć obecnie najkrwawsza po drugiej wojnie światowej w Europie wojna rozgrywa się na dynamicznym froncie ukraińsko-rosyjskim, decyduje się (co pokazały m.in. Pucz i śmierć Prigożyna) także w szeregach establishmentów politycznych, ale również – właśnie w przestrzeni mentalnej i publicznej – życia społecznego.

To w strukturze i opinii społecznej rozgrywają się ważne procesy zarówno dla agresora, jak i strony toczącej wojnę obronną.

Specyfiką współczesnego życia codziennego w Rosji, przy forsownej bilbordowo i medialnie militarystycznej narracji, jest z jednej strony, m.in. obecnie obawa o kolejne fale mobilizacji lub posądzenia o nastroje antywojenne², a z drugiej pewne utrudnienia konsumpcyjne (bojkot firm) bądź logistyczne (utrudnienia na lotniskach). Miejscowo (np. w Moskwie) występują także blokady telekomunikacyjne związane ze środkami bezpieczeństwa i rosnącym ryzykiem rażenia dronami strategicznych miejsc³.

Jednocześnie potencjalne zagrożenia egzystencjalne społeczeństwa agresora, związane z imperialnymi zapędami jego władz, kontrastują z realnymi, codziennymi obawami państwa i narodu broniącego się. To w nim, w społeczeństwie ukraińskim, w świetle badań socjologicznych, właśnie w sytuacji zmasowanej agresji na swoją ojczyznę, odnotowuje się strukturalnie pozytywne wspierające niebagatelnie wysiłek obronny zmiany, istotne dla perspektyw powojennych⁴, a więc finalnie istotne dla przetrwania tego trudnego czasu.

Dlatego przedmiotem badawczym niniejszego artykułu wybrano specyfikę komplementarności funkcjonowania warstwy społecznej i państwowej w obliczu

¹ J. Reginia-Zacharski, *Wojna w świecie współczesnym. Uczestnicy, cele, modele, teorie*, Łódź 2014, s. 129-131.

² E. Hartog, *Russia's twilight zone where wartime life is nearly normal*, 13.05.2023, <https://www.politico.eu/article/russia-ukraine-voronezh-twilight-zone-where-wartime-life-is-nearly-normal-drone-strikes-victory-day-parade-vladimir-putin/> [dostęp: 5.09.2023].

³ N. Ruisseau, *Moscow's everyday life under drone attacks*, 31.07.2023, https://www.lemonde.fr/en/international/article/2023/07/31/moscow-s-everyday-life-under-drone-attacks_6074027_4.html [dostęp: 6.09.2023].

⁴ S. Dembitskyi, *Public opinion in Ukraine after 10 months of war*, National Academy of Sciences of Ukraine, <https://www.kiis.com.ua/?lang=eng&cat=reports&id=1175&page=1> [dostęp: 7.09.2023].

inwazji wojennej. Tożsamo, celem poznawczym wyznaczono: refleksję nad wpływem współczesnych wojen na współczesne państwa i społeczeństwa. Analogicznie jako cel użyteczny wytyczono: wyeksponowanie pozamilitarnych (choć determinowanych militarnie) aspektów funkcjonowania (wyzwań bezpieczeństwa) społeczeństwa i państwa ukraińskiego w trakcie wojny.

Realizacja powyższych celów wymaga poruszenia kwestii: odporności bezpieczeństwa współczesnych państw; skali, specyfiki i skutków inwazji rosyjskiej; jak również omówienia wybranych aspektów „ciągłości normalności” czasu wojny. Dlatego ogólnym problemem badawczym jest: „o jakim podziale ról między państwem a społeczeństwem, w zapewnianiu odporności państwa, można mówić w przypadku wciąż opierającej się inwazji Rosji, Ukrainie?”. Szczegółowymi problemami badawczymi, na podstawie których podejmie się próby odpowiedzi na problem ogólny, są: „jakim wyzwaniom musi stawiać czoła ukraiński tandem władzy i społeczeństwa w obliczu inwazji rosyjskiej?” oraz „co przesądza o (możliwie realnym) do osiągnięcia (w ferworze intensywnej inwazji) stopniu odporności obronnego państwa i społeczeństwa?”.

Dla usystematyzowania toku niniejszej refleksji badawczej założono hipotezę roboczą wyrażającą realność przypuszczenia, że: nawet w obliczu wielokrotnionych wysiłków na rzecz obezwładnienia ukraińskiej państwowości i ograbienia społeczeństwa ze środków i chęci do oporu, o ukraińskim oporze wobec Rosji decyduje nowoczesne wykorzystanie tradycyjnych mechanizmów wolicjonalno-organizacyjnych, w których (obok właściwej komunikacji strategicznej i kryzysowej wobec społeczności międzynarodowej oraz dyskutowania jej pomocy) występuje spójna koordynowana między państwem społeczeństwa – ścisła komplementarność stymulowania aktywności na rzecz obronności i odporności, jak również amortyzowania wysiłków agresora.

Jej weryfikację umożliwi wykorzystanie metod: krytycznej analizy (aktualnej) literatury przedmiotu – nakreślającej tło tematyczne, abstrahowania – pozwalającego wyeksponować zarówno kluczowe wyzwania bezpieczeństwa, jak i mechanizmy budowania odporności przez państwo broniące się, jak indukcji – pozwalającej komparatywnie konfrontować skuteczność tych działań z konkretnymi wyzwaniami wojennymi i wyzwaniami codzienności.

1. Państwowość i społeczeństwo w obliczu inwazji – rozważania teoretyczne

Trudno polemizować z tym, że nawet przy uwzględnieniu skomplikowanej transformacyjnej drogi, dopiero ostatnia dekada 2013-2023 stanowi dla państwa ukraińskiego realnie „sytuację trudną”. Jest to jedna z kluczowych kategorii kultur strategicznych państw, a tym samym punkt odniesienia analizy polityki bezpieczeństwa państw, bowiem, „jako zespół okoliczności, doprowadzający podmiot bezpieczeństwa do stanu, w którym dochodzi do zachwiania równowagi pomiędzy potrzebami i zadaniami tego podmiotu, z jednej strony a dostępnymi podmiotowi środkami, metodami i innymi możliwościami realizacji potrzeb i zadań z drugiej strony”⁵ – „sytuacja trudna” – odkrywa po pierwsze spektrum odporności podmiotu – w tym przypadku – państwa ukraińskiego, z drugiej – mechanizmy i efektywność radzenia sobie z nią.

Od wspomnianej dekady, państwowość ukraińska stoi w centrum zainteresowania społeczności międzynarodowej, związanego z permanentnym kryzysem polityczno-militarnym, sytuującym władze i społeczeństwo pod presją walki o swoją niepodległość, m.in.: kontrolowania poczynąń i działań agresora, zorganizowania powszechnej zbrojnej samoobrony, wsparcia moralnego i materialnego wysiłku zbrojnego, kultywowania i wzmacniania determinacji w zakresie woli walki społeczeństwa oraz samej armii, a wręcz troszczenia się o biologiczne przeżycie ludności⁶. Taka sytuacja, oprócz wysiłku zbrojnego, zabiegów dyplomatycznych na arenie międzynarodowej, walki informacyjnej z przekazem najeźdźcy, wymusza na władzach określone obowiązki wobec społeczeństwa, w ramach „ochrony ludności” (rozumianej zorganizowana działalność na rzecz ochrony ludzi, mienia, jak i środowiska). Istotą ochrony ludności na permanentnym (wybitnie w przypadku sytuacji wojennej) cyklu etapów: zapobiegania, osiągnięcia gotowości, reagowania na zagrożenia i odbudowy – jest zapewnienie (poprzez szereg, m.in. rozwiązań prawnych, administracyjnych, humanitarnych, informacyjnych i gospodarczych) środków zbiorowych i indywidualnych – delegujących

⁵ J. Piwowarski, *Nauki o bezpieczeństwie. Kultura bezpieczeństwa i redefinicja środowiska bezpieczeństwa*, Wyd. drugie, Warszawa 2020, s. 61.

⁶ W. Kitler, A. Skrabacz, *Bezpieczeństwo ludności cywilnej. Pojęcie, organizacja i zadania w czasie pokoju, kryzysu i wojny*, Warszawa 2010, s. 60.

od strony państwa użyteczne w kryzysie przedmioty materialne, jak i niezbędne wskazówki do działań samodzielnych (samoorganizacji społecznej)⁷.

Narodowa „odporność” w tym aspekcie jest wynikiem szczelnej kompaktowości: odpowiednich wymiarów (m.in. geopolitycznej, rozwojowej, technologicznej czy public relations), systemowych sektorów (m.in. opieki zdrowotnej, finansów, edukacji) oraz konkretnych poziomów zarządzania (od państwowego i regionalnego, przez sektorowy i grupowy po obiektyw i indywidualny – włącznie)⁸. Uzmysławia to integralną węźliwość systemu bezpieczeństwa narodowego i systemu budującego odporność (państwa i narodu)⁹. W przypadku Ukrainy, jak analizuje Olga Reznikova, tę synergiczną relację tworzą przede wszystkim: Zunifikowany Państwowy System Ochrony Ludności, System Zapewniania Zdolności Obronnej Ukrainy, System Ratownictwa Medycznego, Narodowy System Cyberbezpieczeństwa Ukrainy, System Ochrony Infrastruktury Krytycznej, jak również Narodowy System Anty-Terrorystyczny¹⁰.

Kluczowym determinantem zasadniczo efektywnie (choć poddawanej trudnemu testowi wojennemu) wykształconej odporności Ukrainy wobec wysiłków najeźdźcy, oprócz oczywiście forsownej militaryzacji i inwestowania w ukraińskie Siły Zbrojne i system obronny Ukrainy, zdaniem Walentyny Romanowej – była realizowana etapami od przełomowego roku 2014 r. – reforma administracyjna. Zdaniem byłej konsultantki ukraińskiego Narodowego Instytutu Studiów Strategicznych (a obecnie członka Japońskiego Stowarzyszenia Studiów Ukraińskich, Japońskiego Stowarzyszenia Studiów Rosyjskich i Wschodnioeuropejskich oraz Stałej Grupy ds. Federalizmu i Regionalizmu Europejskiego Konsorcjum Badań Politycznych), reforma ta umożliwiła: wzmocnienie legitymizacji państwa przez demokratycznie wybranych merów, efektywniejsze wsparcie obronności przez lokalne władze (wynikające również ze wzrostu kompetencji obronnych tych

⁷ B. Michailiuk, I. Denysiuk, W. Szulc, *Zapewnienie przetrwania ludności cywilnej w warunkach zewnętrznego zagrożenia państwa i w czasie wojny – wybrane problemy*, „Wiedza Obronna” 2021, vol. 277, No. 4, s. 121-124.

⁸ O. Reznikova, *National resilience in changing security environment*, National Institute for Strategic Studies, Kyiv 2022, s. 46-47.

⁹ Ibidem, s. 61.

¹⁰ Ibidem, s. 318.

władz), a także usprawniła m.in. świadczenie usług publicznych¹¹. Pozwoliła tym samym efektywniej realizować konkretne cele i zadania obronne (na froncie, ale także chociażby wydolniej przyjmować pomoc zewnętrzną), jak również skuteczniej realizować działania na rzecz izolacji społeczeństwa od tego konfliktu, ekwipować je w odpowiednie atrybuty przeżycia. Mimo wciąż diagnozowanej jako dużej skali – korupcji, reforma ta w porę umożliwiła tym samym zachowanie ciągłości funkcjonowania i działania państwa w tym trudnym czasie, jak również utrzymanie na możliwie osiągalnym poziomie – „dawną codzienność”. Jej pragnienie okazuje się newralgicznym i unikalnym ingredientem spójności wysiłku obronnego i woli odparcia agresora.

2. Specyfika inwazji oraz problemów państwowości i społeczeństwa Ukrainy

Nie było to łatwym zadaniem, biorąc pod uwagę *modus operandi*, działania agresora. Zdaniem badaczy zespołu Narodowego Uniwersytetu Akademii Kijowsko-Mohylańskiej w Kijowie pod przewodnictwem Dziekana Denysa Azarova, Rosja zaprezentowała zespół intencji świadczących o chęci nie tylko podbicia Ukrainy, ale także zniszczenia państwowości ukraińskiej, a nawet ukraińskiego narodu. Świadczy o tym zespół motywów wykazywanych narracyjnie i poprzez działania ze strony Moskwy, dehumanizacji, denazyfikacji po zniszczenie dziedzictwa narodowego¹². W zakresie tego ostatniego, konkretne dane i obszary systemowej destrukcji uderzającej nie tylko w wojsko, infrastrukturę, ale także głębiej – w tożsamość – opisuje film o wymownym (zgodnym z istotą wielu wypowiedzi Putina czy Miedwediewa o Ukrainie) tytule *Wymazać naród* reżysera Tomasza Grzywaczewskiego. Opisuje on wybrane spośród 800 odnotowanych przez Ministerstwo Kultury i Polityki Informacyjnej Ukrainy przypadków aktów

¹¹ Vide: W. Romanowa, *Odporność Ukrainy na inwazję militarną Rosji w kontekście reformy decentralizacyjnej*, Fundacja im. Stefana Batorego, <https://www.batory.org.pl/wp-content/uploads/2022/05/Odpornosc-Ukrainy-na-inwazje.pdf> [dostęp: 6.09.2023].

¹² D. Azarov (and others), *Understanding Russia's Actions in Ukraine as the Crime of Genocide*, „Journal of International Criminal Justice” 2023, s. 8-31.

destrukcji artefaktów, zabytków, świeckiego i religijnego dorobku kulturowego, z grabieżą ukraińskich zbiorów muzealnych włącznie¹³.

O totalnie destrukcyjnej intencji świadczy zdaniem Michała i Jacka Fiszerów przede wszystkim, realizowana od pierwszych dni napaści, wojskowa „strategia pytona”. Serwowana Ukraińcom strategia realizowana w trybie początkowego *Blietzkriegu* (*de facto*, jak zauważają autorzy, z poświęceniem żołnierzy i efektywnością niegdysiejszego radzieckiego dowódcy Żukowa, jak również w trybie podboju – m.in. grabieży hord Czyngis-Chana), miała zaskoczyć, wymęczyć i udusić. Prowadzona była: z bezwzględną, zaciekłą, nieograniczoną do dających postępów z punktu widzenia wojskowego, z widocznym przede wszystkim po stronie bezwzględnych dowódców, ale również konkretnych żołnierzy spektrum motywacji (polityczno-ideologicznej, jak również etnicznej pogardy i brutalności – *vide*: 64 Samodzielna Brygada Strzelców Zmotoryzowanych odpowiedzialna za Buczę), przy użyciu bezwzględnych (często nielegalnych humanitarnie środków). Była realizowana przede wszystkim nie tylko wobec Sił Zbrojnych Ukrainy, ale także cywilów i cywilnej infrastruktury¹⁴.

O realizowanej strategii i wpływie na codzienność Ukraińców w ogniu wojny z tym związanym, świadczą statystyki alarmów powietrznych, powiązane z ostrzałem artyleryjskim prowadzonym przez Rosję. Między 24 lutego 2022 r. a 8 września 2023 r.: alarmy uruchamiano 30 850 razy, objęto nimi 141 rejonów ukraińskich. Najdłuższy trwał ponad 18 godzin. Przeciętny czas alarmu to blisko godzina. Najczęściej występowały w czwartki, w godzinach 12.00-18.00. Odnotowana liczba udokumentowanych ataków artyleryjskich jest wyliczana na ponad 11 000, co należy pomnożyć dodatkowo przez liczbę zużytych pocisków¹⁵. Jak podaje oficjalny portal ukraiński war.ukraine.ua, śledzący i prezentujący wydarzenia wojenne, Rosjanie dokonali zniszczenia ponad 120 000 obiektów infrastruktury cywilnej. Były to uderzenie w przetrwanie, rozwój i codzienne funk-

¹³ *Erase the Nation’ – a profoundly moving documentary on the Russian crimes against Ukraine’s cultural heritage*, 22.02.2023, https://www.gov.pl/web/jordan/erase-the-nation--a-profoundly-moving-documentary-on-the-russian-crimes-against-ukraines-cultural-heritage?fbclid=IwAR3RGQ8II8wbuVwABqt_X26mMoDC4pkx0ewOzOPQQpNJaNdjB9_0ApX_YUc [dostęp: 6.09.2023].

¹⁴ M. Fiszer, J. Fiszer, *Wojna w Ukrainie. Od napaści do kontrofensywy. Okiem wojskowych ekspertów*, Białystok 2022, s. 278-283.

¹⁵ *Statistic of Air Alarm during the war*, <https://air-alarms.in.ua/en> [dostęp: 6.09.2023].

cjonowanie Ukraińców. Salwy agresora trafiły budynki mieszkalne, przedszkola, szkoły oraz gazociągi i elektrownie. Skutkowało to zabiciem blisko 10 000 cywili oraz poranieniem ponad 17 000¹⁶. Należy przy tym wspomnieć, że do września 2023 r., blisko tysiąc cywili – 963 osób zginęło również w wyniku wybuchu miny. O co nietrudno, bo blisko 20% terytorium Ukrainy może być zaminowana¹⁷. Traktując *continuum* wojny jako lata 2014-2023, rok 2022 r. był najtragiczniejszym dla skali ofiar cywilnych. Wówczas zginęło 7749 ludzi. W dalszej kolejności najgorszymi latami pod tym kątem były 2014 r. (2084 ofiar) i 2015 r. (955)¹⁸.

Oprócz spektrum działań i intencji agresora, niestety, również taktyka obronna Ukrainy mogła generować dla ludności określone ryzyka czy nawet niebezpieczeństwa. Jak donosi Amnesty International, szczególnie w okresie nasilonych walk pierwszych miesięcy inwazji, broniąca się strona ukraińska budowała swoje zgrupowania wojskowe i obsługiwała systemy broni w gęsto zaludnionych obszarach mieszkalnych, wykorzystując do tego szkoły bądź szpitale. Dodatkowo wyprowadzała z tych terenów również swoje ofensywy i kontrofensywy, nie organizując na odpowiednią skalę pożądanych w tym celu – ewakuacji. Zdaniem Amnesty International, generowało to, szczególnie w związku ze stosowaniem przez Rosję m.in. tzw. amunicji kasetowej (głowice z odłamkową subamunicją wewnętrzną) – ogromne ryzyko dla ludności cywilnej. Organizacja podniosła ten temat po analizie zdjęć satelitarnych¹⁹.

Wydaje się to jednak wciąż nieporównywalne z udokumentowanymi zbrodniami wojennymi (które bywają nazywane nawet ludobójstwem). Było

¹⁶ *Attacking civilians or civilian objects*, <https://war.ukraine.ua/russia-war-crimes/attacking-civilians-or-civilian-objects/> [dostęp: 7.09.2023].

¹⁷ *Ukraine Humanitarian Response 2023: Situation Report*, 3 August 2023 <https://reliefweb.int/report/ukraine/ukraine-humanitarian-situation-snapshot-august-2023-enuk> [dostęp: 6.09.2023], *Ukraine Humanitarian Response. Situation Report*, https://reports.unocha.org/en/country/ukraine/?_gl=1%2ahfg4vm%2a_ga%2aMTY0MzY1MTE5OC4xNjkzOTc5NTcx%2a_ga_E60ZNX2F68%2aMTY5Mzk3OTU3MS4xLjEuMTY5Mzk3OTYwMi4yOS4wLjA [dostęp: 6.09.2023].

¹⁸ *United Nations Human Rights Office of The High Commissioner, Report on the Human Rights Situation in Ukraine (1 August 2022-31 January 2023)*, 24.03.2023, s. 14, <https://www.ohchr.org/sites/default/files/documents/countries/ukraine/2023/23-03-24-Ukraine-35th-periodic-report-ENG.pdf> [dostęp: 6.09.2023].

¹⁹ *Ukraine: Ukrainian fighting tactics endanger civilians*, 4.08.2022, <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2022/08/ukraine-ukrainian-fighting-tactics-endanger-civilians/> [dostęp: 6.09.2023].

to doprowadzenie do katastrofalnej sytuacji ludności podczas oblężenia Iziumu, Charkowa, Borodziance, ostrzał wymianianą amunicją kasetową w Ochtyrce, zamasowany atak bombowy na cywilną ludność Czernichowa, intencjonalny atak na teatr w Mariupolu czy egzekucje w Worze, Zdwiżiwce, Andriejwce, czy najbardziej znanej pod tym kątem – Buczy. Za zbrodnie przeciwko ludzkości mogą uchodzić również tryb bezprawnych przesiedleń ukraińskiej ludności, którym towarzyszyły rozdzielanie rodzin oraz poddawanie torturom niesubordynujących się²⁰.

W badanym okresie od wybuchu wojny do maja 2023 r., arbitralne zatrzymanie cywili miały miejsce blisko 900 razy. Dotyczyły głównie mężczyzn (763 razy), w mniejszym stopniu kobiet (94 razy) i dzieci (7 razy). Największa skala zjawiska wystąpiła w marcu 2022 r. (402 incydenty)²¹. Dodatkową pokrewną formą oddziaływania na ludność i uderzającą w podstawy państwowości ukraińskiej były (realizowane zresztą już po 2014 r. w ramach hybrydowej symultany wpływania na Ukrainę) przemocowe oddziaływanie na poziomie lokalnym. Właściwie we wszystkich stycznych przy granicy z Rosją na wschód od Kijowa do Mikołajowa, z nasileniem skali od inwazji (wyjątkowo pod okupacją) posuwano się do agresji wobec polityków i władz lokalnych, jak i generalnie prominentnych osobistości, dziennikarzy, aktywistów. Dochodziło do m.in.: zastraszania, wybuchów, podpażeń nieruchomości, torturowania, po zabójstwa włącznie²².

Jakkolwiek, tylko do lutego 2023 r., według Krajowego (ukraińskiego) Zespołu Pomocy Humanitarnej, wir wojny dotknął (wymuszając określoną pomoc materialną, humanitarną) 40% populacji – w liczbie 18 milionów Ukraińców. Konieczność opuszczenia domów i poszukania nowej przyszłości w granicach kraju dotknęła 5,5 mln Ukraińców, a następne 8 mln zdecydowało się na opuszczenie kraju – głównie w kierunku Europy. Inne dobitne liczby to ponad 12 mln gospodarstw domowych, pozostających 10 godzin dziennie bez prądu,

²⁰ Amnesty International, *Raport merytoryczny*, s. 3-5, <https://www.amnesty.org/pl/wp-content/uploads/2023/05/Raport-merytoryczny-2022.pdf> [dostęp: 6.09.2023].

²¹ United Nations Human Rights Office of The High Commissioner, *Detention of Civilians in the Context of the Armed Attack by the Russian Federation against Ukraine (24 February 2022-23 May 2023)*, <https://www.ohchr.org/sites/default/files/2023-06/2023-06-27-Ukraine-thematic-report-detention-ENG.pdf> [dostęp: 06.09.2023].

²² N. Gurcov, *Dangers Faced by Local Officials in Wartime*, 22.06.2023, <https://acleddata.com/2023/06/22/special-issue-on-the-targeting-of-local-officials-ukraine/> [dostęp: 6.09.2023].

co przekłada się bezpośrednio na utratę pracy przez 5 mln Ukraińców²³. Jeśli nałożyć na to fakty, o których wspomina Jadwiga Rogoża, dotyczących demografii Ukrainy, można mówić o ogromnym wyzwaniu, nie tylko obecnego bezpieczeństwa, ale również przyszłości bezpieczeństwa tego państwa. Bowiem, jak zaznacza Rogoża, jeśli nowoniepodległa Ukraina w 1991 roku liczyła ponad 51 milionów, w 2019 roku populacja zeszła do poziomu 37 milionów ukraińskiej ludności, to już do 2030 r. ludność Ukrainy może wynosić – w wariancie najbardziej optymistycznym – 35 mln, a najgorszym – 24 mln²⁴.

Należy poruszyć również zagadnienie wybitnie istotne, bytowe, jakim jest zagadnienie bezpieczeństwa energetycznego. Agresor, poprzez chaotyczne lub precyzyjne uderzenia, miał według wyliczeń, zniszczyć 50% energetycznej infrastruktury kraju, co przełożyło się na spadek o 1/3 względem przedwojennego roku 2021 – zużycia gazu ziemnego oraz energii elektrycznej. Ponadto tymczasowo lub trwale rosyjski okupant przejął zasoby złóż wyliczane na około 12,4 biliona \$. Było to: 33% ukraińskich pierwiastków ziem rzadkich, 42% złóż metali, 20% gazu ziemnego, 11% ropy naftowej oraz najwięcej – 63% ukraińskich zasobów węgla²⁵. Jednoznaczna intencja uderzenia w wybitnie fundamentalne podstawy czy to podstawy przetrwania czy powrotu do zdrowia lub kształcenia kolejnych pokoleń, obrazują ponadto następujące fakty²⁶:

- potwierdzana przez m.in. WHO – liczba ponad 1100 uderzeń na obiekty infrastruktury medycznej,

²³ Humanitarian Country Team (UNAIDS), *War in Ukraine – Key humanitarian messages*, February 2023, https://www.unaids.org/sites/default/files/media_asset/Ukraine-war-HCT_HumanitarianKeyMessages_en.pdf [dostęp: 5.09.2023].

²⁴ J. Rogoża, *Ukraina w obliczu katastrofy demograficznej*, Komentarze OSW, 11.07.2023, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/komentarze-osw/2023-07-11/ukraina-w-obliczu-katastrofy-demograficznej> [dostęp: 6.09.2023].

²⁵ International Energy Charter, *Ukrainian Energy sector evaluation and damage assessment – X (as of May 24, 2023). Cooperation for Restoring the Ukrainian Energy Infrastructure Project. Task Force*, s. 4, 6, https://www.energycharter.org/fileadmin/DocumentsMedia/Occasional/2023_05_24_UA_sectoral_evaluation_and_damage_assessment_Version_X_final.pdf [dostęp: 5.09.2023].

²⁶ Center for Disaster Philanthropy, *Ukraine humanitarian crisis*, https://disasterphilanthropy.org/disasters/ukraine-humanitarian-crisis/?gclid=CjwKCAjwo9unBhBTEiwAipC1180YqWJE90efqVDJZd7TzEd7K4qKIBCo-DRQ0u0Cp5ggHtMbGD1YmXBoCxxkgQAvD_BwE [dostęp: 5.09.2023].

- wysadzenie tamy na Dnieprze w Nowej Kachowce, determinującej zalanie około 80 miast obwodu chersońskiego; implikujące nie tylko problemy mieszkalne, finansowe, ale również znaczne problemy bezpieczeństwa żywnościowego (Ukrainy, ale i świata),
- niszczenie (tylko od września 2022 r.), co drugi dzień – jednej szkoły.

Do marca 2023 r. straty w konkretnych sektorach rosyjskiej państwowości wynosiły (hierarchicznie pod względem skali zniszczeń) według raportu opublikowanego i sygnowanego przez m.in. Gabinet Prezydenta Ukrainy, Ministerstwo Infrastruktury Ukrainy oraz resort Finansów²⁷:

- w sektorze mieszkaniowym – 53,6 mld \$,
- w sektorze infrastrukturalnym – 36, 2 mld \$,
- w sektorze aktywów przedsiębiorstw, w przemyśle – 11,3 mld \$,
- w sektorze edukacji – 8,9 mld \$,
- w sektorze rolnictwa – 8,7 mld \$,
- w sektorze energetycznym – 8,1 mld \$,
- w sektorze lasów – 4,5 mld \$,
- w sektorze transportu – 3,1 mld \$,
- w sektorze handlu – 2,6 mld \$,
- w sektorze kultury, sportu i turystyki – 2,2 mld \$,
- w sektorze – 1,8 mld \$,
- w innych sektorach – 2,7 mld \$.

Dużym wyzwaniem, podobnie jak w Iraku lub w przypadku Bałkanów będzie kwestia odbudowy Ukrainy. Odbudowa, a właściwie przywrócenie jej normalnego rozwojowego toku i funkcjonowania. Wymaga to kompleksowego polityczno-tożsamościowo-ekonomicznego działania, z ponownym rewitalizującym pozycjonowaniem prywatnego sektora i reintegracją uchodźców włącznie²⁸.

Według wyliczeń raportu współtworzonego m.in. przez Bank Światowy, UE i ONZ, w latach 2023-2033, ukraińska państwowość, pod względem renowacji

²⁷ *Report on Damages to Infrastructure Caused by Russia's War against Ukraine. One Year after the Start of Full-Scale Invasion*, March 2023, s. 4, https://kse.ua/wp-content/uploads/2023/03/ENG_FINAL_Damages-Report_.pdf [dostęp: 6.09.2023].

²⁸ J. Grävingsholt (and others), *Rebuilding Ukraine: What the International Community Now Needs to Consider*, German Institute of Development and Sustainability, 4/2023, https://www.idos-research.de/uploads/media/PB_4.2023.pdf [dostęp: 5.09.2023].

lub odbudowy, będzie wymagała wpompowania 410 miliardów \$, m.in. w: „społecznych sektorach” (np. mieszkalnictwo czy zdrowie) – 141 mld \$, „sektorze produkcyjnym” (np. zasoby wodne, rolnictwo) – blisko 70 mld \$, „sektorze infrastrukturalnym” (np. energia i wydobywanie) – 47 mld \$, „sektorze transportowym” – ponad 17 mld \$ oraz w tzw. sektorach przekrojowych (np. sprawiedliwość i administracja publiczna, rozwój, zarządzanie kryzysowe i ochrona ludności) – ponad 41 mld \$. Tylko w 2023-2026 wymaga to inwestycji – 128 mld \$ i większej kwoty – ponad 282 mld \$ w latach 2027-2033²⁹. Szczególnie w traktowanych pod kątem potrzeb jako „katastroficznym” – regionie południowym, jak również „ekstremalnym” – środkowym regionie Ukrainy³⁰.

Newralgicznym i decydującym dla polepszenia sytuacji w tych regionach i finalnie w całym państwie ukraińskim będzie rosące uzależnienie od konsekwencji wojny. Wzrastająca lub malejąca skala okupacji terytorium determinuje (utrudniając) m.in. prowadzenie konstruktywnej polityki zagranicznej (osłabia bowiem mimo wszystko atrakcyjność państwa na arenie międzynarodowej). Idąc dalej, destrukcja wojny zbiera żniwo w systemowej poli-logistyce państw (co widać na przykładzie portów, lotnisk czy zamkniętej przestrzeni powietrznej). Porwane łańcuchy dostaw (szczególnie w przypadku wieloletniego spektrum uzależniających relacji handlowej z agresorem czy z „co-agresorem” – Białorusią) determinuje potrzebę pilnej dywersyfikacji handlu „czasu wojny”. Na to wszystko nakłada się dodatkowo oddziaływanie „nie-kinetyczne” agresora. Ukraina zмага się z osłabianiem funkcjonowania państwa poprzez cyberataki czy zarządzanie refleksyjne, walkę informacyjną i propagandę³¹. Uderzają one w wolę i „mental” broniącego się społeczeństwa, które będzie musiało podjąć dodatkowo wielopokoleniową misję odbudowy państwa.

Jak pisze Olena Khyłko, sytuacja (bezpieczeństwo i odporność) takich państw jak Ukraina, Gruzja, Mołdawia – pozostających w tzw. „szarej strefie bezpieczeństwa” (podobnie jak kiedyś Polska) – pozostanie trudna dopóki do

²⁹ A. Himmelfarb (ed.), *Ukraine rapid damage and needs assessment (February 2022-February 2023)*, World Bank Group, s. 24, <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099184503212328877/pdf/P1801740d1177f03c0ab180057556615497.pdf> [dostęp: 6.09.2023].

³⁰ United Nations Development Programme, *Human Impact Assessment*, June 2023, s. 20, <https://www.undp.org/ukraine/publications/human-impact-assessment> [dostęp: 6.09.2023].

³¹ Y. Krykavskyy (and others), *Defining supply chain resilience during wartime*, „Eastern-European Journal of Enterprise Technologies” 2023, 1/13(121), s. 37.

konstruktywnego bilansującego konsensusu nie dojdą elity tych państw, jak również elity brukselskie. Te ostatnie uważają bowiem, jak wynika z badań Khylo, że punktem wyjścia jest strukturalna praca na rzecz optymalizacji odporności wewnętrznej, zaś te pierwsze (co w pewnym sensie zrozumiałe), rozpoczynają rozmowy od priorytetu odporności zewnętrznej³².

3. Postawy Ukraińców i funkcjonowanie państwa pod presją wojenną

Istotnie wspomniany pod koniec ostatniego podrozdziału aspekt informacyjno-emocjonalny jest niezwykle istotny dla serca państwa, czyli narodu stanowiącego newralgię państwowej odporności. Funkcjonowanie we mgle i ogniu wojny wywołuje psychiczne, personalne, społeczne i instytucjonalne konsekwencje. Biorąc pod uwagę badania tylko w zakresie stanu emocjonalnego ludzi podlegających wewnętrznym przesiedleniom, można mówić o dotknięciu 37% takich ludzi bądź zespołem stresu pourazowego (PTSD), bądź stanami lękowymi – 17%. Podobne liczby mają dotyczyć uchodźców wojennych³³.

Warto wspomnieć, że o poczuciu stabilizacji społeczeństwa i państwowości Ukrainy można mówić w zasadzie przez wszystkie dekady nowego otwarcia politycznego Ukrainy po 1991 r. Nie pomagały w tym wydarzenia 2004 roku prefiguracyjna dla wydarzeń w przestrzeni poradzieckiej wojna z Gruzją, a przede wszystkim stanowiąca, jak się okazuje, preludium do wojny pełnoskalowej – wojna hybrydowa. Już w czasie jej trwania, w listopadzie 2018 roku, w odpowiedzi na Incydent Kerczeński, wprowadzono na krótko na Ukrainie stan wojenny³⁴.

³² O. Khylo, *Resilience-building in grey security zone countries*, Proceedings of the 4th International Scientific and Practical Conference „Concepts for the Development of Society’s Scientific Potential” (June 19-20, 2023), No. 159, s. 46, <https://archive.interconf.center/index.php/2709-4685/article/view/3898/3934> [dostęp: 5.09.2023].

³³ Passim G. Anjum, M. Aziz, H.K. Hamid, *Life and mental health in limbo of the Ukraine war: How can helper assist civilians, asylum seekers and refugees affected by the war?*, „Frontiers in Psychology” 2023, 14:1129299.

³⁴ N. Zielińska, *Wojna hybrydowa jako aktualne zagrożenie bezpieczeństwa Polski, Europy i świata na przykładzie Wschodniej Ukrainy*, [w:] *Bezpieczeństwo na co dzień, zarządzanie w codzienności*, red. K. Górecka, S. Niedzwiecki, Poznań 2020, s. 35-37.

Nie był on jednak porównywalny pod kątem skali i założeń do, co rusz odnawialnego, stanu wojennego, jaki wprowadzono Dekretem nr 64, doprecyzowanego ustawą *O reżimie prawnym stanu wojennego* – w dniu pełnoskalowej inwazji Putina. To w wyniku tej jurysdykcji państwowej, implementowano szereg obowiązków i zakazów, istotnych dla społeczeństwa. Były to m.in.: reżim godziny policyjnej; reżim maskowania światła; obowiązek okazania dokumentów i umożliwienia przeszukania przedmiotów osobistych oraz udostępnienia pomieszczeń prywatnych do inspekcji; zwiększenie kontroli reżimu wjazdowego i wyjazdowego z Ukrainy, jak również ograniczenie swobody wewnętrznego ruchu w kraju; przymusowej pracy w zakresie zadań obronnych osób niezaangażowanych w wysiłek zbrojny; ewentualność rekwirowania majątku komunalnego lub prywatnego na rzecz wysiłku obronnego; ewentualność wchłaniania na rzecz potrzeb obronnych zasobów i efektów prac wszelkich podmiotów (m.in. przedsiębiorstw, instytucji); obowiązek zakwaterowania żołnierzy i przedstawicieli służb państwowych, wolontariuszy obrony cywilnej lub po prostu ewakuowanej ludności; perspektywę odebrania – w kontekście względów bezpieczeństwa – teleinformatycznych przedmiotów osobistych³⁵.

Zarówno machina i brutalność wojenna najeźdźcy, jak również regulacje wewnętrzne implementowane w życiu publicznym pod wpływem jej destrukcyjnego wpływu, wywołują w Ukraińcach pełną gamę odczuć i bazujących na tej podstawie podstaw, które można za badaniami *Dyskursu dnia codziennego w trakcie wojny* (m.in. kwestii: personifikacji / depersonifikacji wojny, jej przyczyn, wpływu wojny na codzienność, pożądaných postaw społecznych w trakcie wojny), uporządkować przy pomocy następujących klasyfikacji³⁶:

- „racjonalnych optymistów”,
- „optymistycznych fatalistów”, jak również
- „zdystansowanych zewnętrznych obserwatorów”.

Choć trudno generalizować wspomniane typy postaw na całe społeczeństwo na podstawie badań fokusowych, wpływ wojny na państwowość i społeczeństwo Ukrainy można nazwać głęboko prefiguracyjnym dla przyszłości ich kształtu.

³⁵ *About Martial Law*, https://ukraineinvest.gov.ua/en/response-to-war/helpdesk/martial-law/?fbclid=IwAR0QFrSQVeln2HdgdC2frLHBcMCYMHnLcFFkKIEPnLJRxitqkOFL_e_LhND8 [dostęp: 7.09.2023].

³⁶ L. Klymanska, M. Klimanska, I. Haletska, *The Discourse of Daily Life during the War: the 2022 Ukrainian Projection*, „Journal of Education Culture and Society” 2023, vol. 14, no. 1, s. 533-535.

Analizujący wydarzenia na Ukrainie Jakub Olchowski, ostrożnie optymistycznie porządkuje, iż już w czasie zmagania z agresorem (przy wielu nie tak łatwych do zmiany, bo narosłych przez dekady problemach, jak np. korupcja i nie zawsze transparentność lokalnego rozdziału dóbr publicznych) widać dobrze rokujące zmiany w: wymiarze politycznym i społecznym. W pierwszym aspekcie, cieszyć ma to, iż trwale na daleki margines zeszyły polityczne ugrupowania prorosyjskie, występuje obiektywne zmniejszenie społecznych i politycznych wpływów i prominenencji oligarchów, czy to, że w obliczu wojny skonsolidował się, a nie poróżnił na tle np. sposobu prowadzenia wojny – układ sił politycznych. W drugim wymiarze, zdaniem Olchowskiego dobrze rokujące okazują się synergiczne wobec siebie: wzrost świadomości obywatelskiej (która przekłada się na poczucie sprawczości warstwy obywatelskiej), idący za tym wzrost kontroli społecznej, jak również wielopodmiotowa kooperacja ruchów i organizacji obywatelskich oraz np. weteranów wojennych. Uwagę zwraca finalnie przede wszystkim niezłomność morale Ukraińców, które są obecnie ważnym atutem prolongaty funkcjonowania i odporności państwa oraz walki o nie³⁷.

„Zawitanie geopolityki do każdego domu na Ukrainie”³⁸, a nie tylko do Donbasu czy na Krym, powodujące bądź *exodus*, bądź śmierć, a na pewno konieczność dynamicznej decyzyjności o przełożeniu na przyszłość dalszego życia, spowodowało, że w obliczu ocenianego jako znacznego – zaskoczenia skalą wojny przez aparat ukraińskiej państwowości – to mobilizacja społeczna pozwoliła obudzić, zasilić, a więc wykształcić właściwy format i wyznaczyć nową trajektorię państwowej odporności³⁹.

Uplastyczniając proces jej kształtowania, za Oleksandrą Deineko z Narodowego Uniwersytetu Karazina w Charkowie, należy postrzegać ten proces jako z jednej strony konsolidującą „zamknięcie” wokół niepodległościowego „dobra wspólnego” i ukierunkowującą przeciwko agresorowi i wszelkim podmiotom go wspierającym ekskluzją społeczną, a z drugiej strony poszerzenie (wertikalne i horyzontalne) pola inkluzji społecznej wobec nowej tożsamości narodowej, definiowanej dość wąsko i jednoznacznie przez (szeroko pojmowany) ruch oporu.

³⁷ J. Olchowski, *Wpływ wojny na dynamikę sytuacji politycznej i społecznej na Ukrainie*, 24.04.2023, Komentarze IES 834 (82/2023), <https://ies.lublin.pl/komentarze/wplyw-wojny-na-dynamike-sytuacji-politycznej-i-spoecznej-na-ukrainie/> [dostęp: 5.09.2023].

³⁸ S. D. Wolfe (and others), *The Intimate and Everyday Geopolitics of the Russian War Against Ukraine*, „Geopolitics” 2023, s. 24.

³⁹ M. Sygacz, *Reżim ciszy. Wojna o Ukrainę*, Katowice 2022, s. 269-270.

Zdaniem Deineko, obserwowalne zachowania wewnętrzne i zewnętrzne obywateli Ukrainy (darowizny, zakupy sprzętu, żywności) wskazują nie tylko na rosnącą tzw. „spójność społeczną” czasu wojny, ale również silne intencje jej przełożenia na konstruktywną odbudowę już po wojnie⁴⁰.

Jednym z filarów ukraińskiej odporności w wojnie obronnej ma być „włączenie oporu do społecznej rutyny”. Emanacją tej rutyny jest wieloaspektowa działalność obywatelska wolontariuszy. Jedno z badań społecznych w pierwszym roku wojny na Ukrainie wskazuje na następującą hierarchię ich wartości: przynależność (49% odpowiedzi, za którymi kryją się przywiązanie do narodowości, ukraińskiej społeczności), działanie (20% odpowiedzi, utożsamiających realność wspierania wysiłku obronnego, humanitarnego) oraz odpowiedzialność (13% – poczucie obowiązku) i wartości (również 13%, wśród których było to rozumiane jako m.in. intencja budowania jedności)⁴¹.

Warstwa aksjologiczna społecznej aktywności wspierania wysiłku obronnego Ukraińców przekłada się na określoną hierarchię powszechności prakseologii działań w tym zakresie. I tak najbardziej powszechną aktywnością (przy możliwości wskazywania kilku aktywności) jest wspieranie finansowe (86%), aktywny wolontariat (42%), praca na rzecz organizacji pozarządowych (19%), aktywny udział w protestach (12%), inicjowanie własnych zbiórek finansowych (4%), ochotnicze dołączenie do walk (3%), zainicjowanie/budowa działalności organizacji non-profit (1%). Na kategorię „inne”, stanowiącą 7% tej opinii społecznej, składały się m.in. takie działania jak: dokumentowanie i analiza aktywności wroga, społeczne „wzmacnianie aktywów IT państwa” poprzez walkę informacyjną, fundowanie bliskim chcącym wstąpić w szeregi żołnierzy – ochotników – mundurów itp. czy pomoc humanitarną uchodźcom⁴².

Ujmując tę aktywność w określone wymiary codziennego oporu Ukraińców, jak również zestawiając je komparatywnie poprzez etapy przed i po 24 lutego 2022 r., można mówić o następujących tendencjach (wśród 10 głównych obszarów

⁴⁰ O. Deineko, *Ukraine, war and resistance: reshaping social cohesion*, „Studia Socjologiczne” 2023, 2(249), s. 171-173.

⁴¹ K. Zaremba, *The Resilience and Trauma of Ukraine's Civil Society*, 1.06.2023, <https://carnegieeurope.eu/2023/06/01/resilience-and-trauma-of-ukraine-s-civil-society-pub-89852> [dostęp: 6.09.2023].

⁴² O. Leonchuk (and others), *Ukraine's Other Army: Civil Society through the Lens of Citizen Finance and Volunteering*, Research Triangle Institute, February 2023, s. 4-5, <https://www.rti.org/publication/ukraines-other-army/fulltext.pdf> [dostęp: 6.09.2023].

aktywności społecznej): wzroście skali wspierania armii i weteranów (z 21,9% na 43,2%), kompleksowej pomocy i relokacji ofiar wojennych (z 17,5% na 43,2%) oraz pomocy ludziom i grupom społecznym znajdującym się w niekorzystnej sytuacji społecznej oraz grupom specjalnej troski (z 11,5% na 12%); zrozumiących, aczkolwiek nieznacznych spadkach w obszarach: kultury, sportu, turystyki (z 36% na 27,2%), wsparcia prawnego (z 17,1% na 14,7%), ochrony praw człowieka (z 15,2% na 13,3%), ekologii (z 14,7% do 10,3%) oraz przedsiębiorczości społecznej (z 10,7% do 8,4%), oraz nauki, konsultingu, analityki (z 9,8% na 7,9%)⁴³.

Viktor Stepanenko z Narodowego Instytutu Socjologii opisuje społeczeństwo po 24 lutego 2022 r., biorąc pod uwagę to, co obserwuje, a więc także na podstawie powyższych działań, używając kombinacji trzech wyrażeń: odwaga, solidarność i odporność⁴⁴.

Nieoceniona w tym wszystkim wydaje się właśnie solidarność, stanowiąca węzłowy element powyższej triady. Odwaga nie pozwala zostać biernym, motywuje i wzmacnia społeczeństwo w poczuciu solidarności. Odporność poświadcza o słuszności obranej „solidarnej drogi odwagi”. Jak zauważa Peter Dickson, po 1,5 roku wojny, codzienne funkcjonowanie państwa każdego dnia zadaje kłam planom zajęcia Ukrainy w trzy dni. Mimo wielu problemów wywołanych działaniami wojennymi, także dobrze zdyskontowana poprzez odpowiednie działanie władz ukraińskich społeczna determinacja, pozwala na manifestowanie w tym trudnym czasie przez Ukraińców znaczącej odporności, za którą przemawiać ma dość długa lista krytycznych usług sektora publicznego i prywatnego. Wśród takich symptomów Dickson wylicza: punktualność i wciąż szeroką ofertę transportu kolejowego, prężność poczty reagującej na dynamikę frontu, skuteczność Narodowego Banku Ukrainy w regulacji waluty i stabilności gospodarczej, znaczącą rentowność i adaptacyjność sektora usług (hotele, restauracje, centrów handlowych) czy wzrost sektora IT w trakcie wojny, jak również dużą zdolność przywracania eksportu energii za granicę⁴⁵.

⁴³ *Ukrainian Civil Society under the War*, Kyiv 2023, s. 60-62, <https://ednannia.ua/attachments/article/12447/Ukrainian%20civil%20society%20under%20the%20war.pdf> [dostęp: 5.09.2023].

⁴⁴ V. Stepanenko, *Ukrainian society under war: an insider's sociological notes*, „Przegląd Socjologiczny” 2022, 71(3), s. 11.

⁴⁵ P. Dickson, *Ukraine's remarkable resilience may prove decisive in long war with Russia*, 29.08.2023, <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/ukrainealert/ukraines-remarkable-resilience-may-prove-decisive-in-long-war-with-russia/> [dostęp: 6.09.2023].

„Normalne życie w nienormalnych czasach”, jak relacjonuje Rick Redmayne, oznacza dość typowo wyglądające surrealistyczne funkcjonowanie w krajobrazie: lejów na ulicach, ale i zdobytych rosyjskich czołgów, wyeksponowanych na ukraińskich ulicach; odjazdów pociągów w dźwięku syren informujących o alarmie powietrznych, ulicznych punktów oficerów realizujących pule przydziałów, ulicznych kontroli bezpieczeństwa, jak również towarzyszących im ulicznych kawiarni pełnych wizerunków ukraińskiego przywódcy⁴⁶. W obserwacjach Tatjana Kułakiewicz, obecny Kijów to zarówno przestrzeń wszechobecnych barw narodowych (ale też flag państw wspierających Ukrainę), stref specjalnych przeszkód / blokad „jeży” przeciwczołgowych, jak i ochrony dóbr kultury, ale też ambiwalentnych zachowań wobec alarmu społeczności w przestrzeni miejskiej. Występuje tam zarówno zgłębianie kulis komunikatów alarmu oraz poszukiwanie schronienia *versus* zobojętnienie i brak reakcji⁴⁷.

Rozmowy z aktywnie funkcjonującymi w przestrzeni publicznej ludźmi sugerują, że traktują oni takie aktywności jako formę buntu i wzmocnienia społecznego i państwowego morale⁴⁸.

Jak można dowiedzieć się z oficjalnego portalu VisitUkraineToday, o zdecydowanym odrodzeniu można mówić również w przypadku tzw. branży kulturalno-rozrywkowej. W związku z wojną zaistniał w niej kryzys dużo większy niż ten powodowany przez CoV-19. Życie kulturalne w cieniu wojny oznaczało dla Ukraińców przejście od: koncertów granych podczas alarmów powietrznych w podziemnych stacjach metra, po dobrowolne pod kątem uczestnictwa wydarzenia kulturalne dyktowane względami bezpieczeństwa związane z alarmami powietrznymi (niewznawianie spektaklu przy przedłużającym się alarmie), po wznowienie regularnego funkcjonowania wielu kin, teatrów i organizację koncertów w relatywnie dalekich od linii frontu miejscowościach⁴⁹.

⁴⁶ N. Redmayne, *Ordinary lives in extraordinary Times in Ukraine*, 30.03.2023, <https://geographical.co.uk/culture/ordinary-lives-in-extraordinary-times-in-ukraine> [dostęp: 6.09.2023].

⁴⁷ T. Kulakevich, *If Kyiv, signs of the ongoing war, are evident – but daily life continues uninterrupted as well*, 21.07.2023, <https://theconversation.com/in-kyiv-signs-of-the-ongoing-war-are-evident-but-daily-life-continues-uninterrupted-as-well-209952> [dostęp: 6.09.2023].

⁴⁸ C. D'Agata, A. Reau, *Ukraine's nightlife is thriving despite Russia's war, even where it has had to rise from the ashes*, 31.07.2023, <https://www.cbsnews.com/news/ukraine-war-russia-kharkiv-kyiv-nightlife-thriving-despite-missile-strikes/> [dostęp: 6.09.2023].

⁴⁹ *Concerts, theaters and movies: how the culture and entertainment industry has changed the war*

Przejawem wydolnej społecznej i państwowej odporności jest również dość szybkie wznowienie (po raptem około 3 miesiącach) ogólnokrajowych rozgrywek najwyższej ligi piłkarskiej. Toczą się one, co prawda pod ochroną żołnierzy SZ Ukrainy, przy pustych trybunach, dodatkowo wyłącznie w trzech miastach, ale jest to zarówno zachodni Lwów, jak również zlokalizowany blisko granicy białoruskiej i doświadczony już wojną Kijów i Kowaliwka (w Obwodzie Kijowskim)⁵⁰.

Powyższe działania, jako manifestacja normalności, wracającej z trudem, ale jednak do punktu wyjścia jak wahadło odporności, to dopełnienie ocenianej na wysokiej jakości poziomu efektywnego profesjonalizmu wykorzystania infosfery w wojnie obronnej przez Ukrainę. Tyczy się to zarówno działań dyplomatycznych i walki informacyjnej, jak również odpowiedniej komunikacji wewnętrznej na linii: władze-społeczeństwo. W tym komunikacji mającej na celu stymulowanie społecznego morale⁵¹.

Oczywiście codzienność społeczeństwa ukraińskiego, to nie tylko planowo otwarte urzędy, gęsto wypełnione pojazdy komunikacji miejskiej, także w godzinach szczytu, czy dostępność wysokiej jakości (również) europejskich produktów w sklepach. To także rejonny funkcjonujące blisko gorącego frontu walk. Są to rejonny świeżo wyniszczonych infrastruktury cywilnej, energetycznej, rejonny odgruzowywać, o dużym zapotrzebowaniu na filtry wody i wodę pitną (często nie wystarcza tam 120 000 l dziennie), generatory prądu czy miejscowości o znacznym zapotrzebowaniu na zapewnienie tymczasowych schronień i polowej opieki medycznej⁵². Dużym problemem jest również skuteczniejsze dotarcie z wieloma dostępnymi programami pomocowymi do pozostających w szczególnie trudnej sytuacji ludzi starszych⁵³.

in Ukraine, https://visitukraine.today/blog/1731/concerts-theaters-and-movies-how-the-culture-and-entertainment-industry-has-changed-during-the-war-in-ukraine?fbclid=IwAR0uEKjKBvznay_Janj7-dMK9clidWJ1iL8e55ahqe_32Ibmt1gc1rx83pY [dostęp: 6.09.2023].

⁵⁰ J. Stepiczew, *Futbol w cieniu wojny. Oto jak zmieniła się liga ukraińska od początku inwazji*, 26.01.2023, <https://przegladsportowy.onet.pl/pilka-nozna/inne-ligi/futbol-w-cieniu-wojny-oto-jak-zmieniła-sie-liga-ukraińska-od-początku-inwazji/gtcnxwr?fbclid=IwAR3RBZG69j4B4FZLMngqRVtvSqeHvx9KQUIV18pnmYNPfVfR2Zw6PJFHpY> [dostęp: 7.09.2023].

⁵¹ D. Jarnicki, *Infosfera w wojnie obronnej Ukrainy z Rosją – wybrane aspekty*, [w:] *Zagrożenia bezpieczeństwa informacyjnego. Przejawy i przeciwdziałanie*, red. S. Topolewski, Siedlce 2023, s. 110-127.

⁵² J. Kroeker, „*We have never been stronger*”: *A first-hand report from Ukraine*, 3.01.2023, New Eastern Europe, <https://neweasterneurope.eu/2023/01/03/we-have-never-been-stronger-a-first-hand-report-from-ukraine/> [dostęp: 6.09.2023].

⁵³ O. Orlova, I. Volosevych, „*I’ve lost the life I knew*”. *Older people’s experiences of the Ukraine*

Osobliwy katalog wyzwań dla Ukraińców stanowi codzienne życie w rejonach okupowanych przez Rosjan. Jak wylicza Paul Adams z BBC, czeka ich tam permanentna czujność, by nie mieć w punkcie kontrolnym na smartfonie obciążających zdjęć, systemowe wysiłki Rosji, by zamienić hrywnę – rublem (jednakże można spotkać tam dealerów walut), zawładnięcie przez Rosję systemem edukacji (choć zaciąga się tam ludzi niekoniecznie przygotowanych do tego zawodu, acz lojalnych⁵⁴), przez Rosjan (czemu Ukraińcy przeciwstawiają się tajną edukacją internetową ich dzieci), konieczność wyrobienia rosyjskiego paszportu, by mieć możliwość założenia konta, monopol drogich rosyjskich produktów spożywczych, jak również deficyt leków oraz wszechobecna propaganda „wracającej na stałe, Rosji”⁵⁵. Dodatkowym frontem presji na miejscową ludność jest systemowa ekspansja i infiltracja rosyjskiej Cerkwi Prawosławnej na okupowanych terenach⁵⁶.

Podsumowanie

Zarówno analizy wywiadowcze Zachodu, jak i oceny kontrwywiadowcze Ukrainy wyrażały w obliczu nadchodzącej wojny wątpliwość (Putin był przekonany w tym zakresie o negatywnym dla Ukrainy scenariuszu): „czy armia wytrzyma tyle, by naród chwycił za broń”⁵⁷.

Półtora roku zmagania w tym zakresie pozwala jednak wnioskować, że w porę (raczej biorąc pod uwagę reakcję – wpływ prawie rocznego stacjonowania na granicach Ukrainy żołnierzy rosyjskich, aniżeli 8 lat zmagania z „życziwymi ludźmi” dekomponującymi ukraińską państwowość), wypracowano odpowiednią gotowość, aby wypłaszczyć obciążenie wynikające wpięrow ze zmasowanego

war and their inclusion in the humanitarian response, London 2023, s. 29, <https://www.helpage.org/silo/files/ive-lost-the-life-i-knewolder-peoples-experiences-of-the-ukraine-warreport.pdf> [dostęp: 5.09.2023].

⁵⁴ K. Sergatkova, *How Does Russia's War against Ukraine Affect Civilians Living Near Front Lines?*, Wilson Center, <https://www.wilsoncenter.org/blog-post/how-does-russias-war-against-ukraine-affect-civilians-living-near-front-lines> [dostęp: 5.09.2023].

⁵⁵ P. Adams, *A rare glimpse of daily life in occupied Ukraine*, 3.10.2022, <https://www.bbc.com/news/world-europe-63076570> [dostęp: 6.09.2023].

⁵⁶ J. Maciejewski, *Wojna. Reportaż z Ukrainy*, Kraków 2022, s. 131-139.

⁵⁷ Ibidem, s. 79.

ataku, a następnie, systemowej destrukcji krytycznych arterii i wymiarów ukraińskiej państwowości.

W obliczu powyższego można za efektywną uznać realizację celu poznawczego niniejszego artykułu. Szeroko zaprezentowano w nim, w ramach jego egzemplifikacji wpływ nowoczesnych wojen na współczesne, duże państwo. Nowoczesność nie oznacza niestety izolacji społeczeństwa od zmagających się wojskowych. Jest to związane również z tym, że prawo międzynarodowe, w tym międzynarodowe prawo konfliktów zbrojnych, niestety „nie obowiązuje” wszystkich w jednakowym stopniu.

Jako efektywnie zrealizowany należy uznać również cel użyteczny, którym zaprezentowano na tle przekrojowego spektrum *modus operandi* agresora, funkcjonowanie pozamilitarnego wysiłku obronnego całego państwa. W niniejszej analizie posłużono się bowiem, w kontekście zagrożeń militarnych, ważnymi praktycznie i symbolicznie aktami działalności m.in. obywatelskiej, kulturalnej i informacyjnej.

Tym samym analogicznie aprobatywnie należy odnieść się, w kontekście wybranego przedmiotu badań, do weryfikacji postawionej hipotezy badawczej. Bowiem, przy głównej odpowiedzialności wyznaczonego i posiadającego legitymizację społeczną rządu wyposażonego w określone prawne, finansowe, kontakty międzynarodowe, a przede wszystkim zbrojne instrumentarium bezpieczeństwa – państwa, włączone w wojnę społeczeństwo (wybrane jako tradycyjny cel agresora i okupanta), staje się nie tylko ważnym zapleczem morale i wartością, „paliwem” heroizmu zbrojnych obrońców, ale stanowi również dynamiczny dowód nieefektywności zbrojnej agresji i jej zbrodniczych założeń.

We współczesnym społeczeństwie i środowisku informacyjnym, ważnym dla wysiłku obronnego jest bowiem zarówno idący w świat przekaz – jak establishment broniący się zapewnia swojej ludności bezpieczeństwo lub wytechnienie od wojny, ale również to, jak społeczeństwo z tego korzysta. Odpowiednia reakcja społeczna na ten proces jest nie tylko motywująca dla władz krajowych, ale także demotywująca dla władz, wojsk i społeczeństwa agresora, poniekąd również newralgiczna i sugestywna dla recepcji świata zainteresowanego przetrwaniem obrońców i pokonaniem agresora.

Reasumując finalnie powyższy wywód, należy zdecydowanie postulować zarówno systemową pracę analityczną w zakresie komplementarności synergii

aparatu państwowego i warstwy społecznej dla zapewnienia odporności państwa, jak i troskę o morale. Nie mniej ważną płaszczyzną jej wypracowywania pozostaje właśnie praktyczna, systemowa, regularna interakcja budująca świadomość i wzajemną ważność wobec siebie zarówno wartości i konieczności establishmentu, jak również wartości i konieczności, jakie w obliczu wojny, dotyczą społeczeństwo. Zatem, odwaga i solidarność bardzo mocno zbliżają do odporności. Ale dopiero realne zagłębienie w rutynową odwagę i solidarność na rzecz racji stanu może dać państwu realną odporność. Taka kombinacja przekonań, działań i nadziei pozwoli efektywnie stawiać czoła tragedii, ale również osiągać chwałę, wynikającą z wyzwań bezpieczeństwa i codzienności wojen, zbliżając powoli do upragnionej suwerenności, niepodległości i pokoju.

Bibliografia

1. *About Martial Law*, https://ukraineinvest.gov.ua/en/response-to-war/helpdesk/martial-law/?fbclid=IwAR0QFrSQVeln2HdgdC2frLHBcMCYMHnLcFFkKIEPnLJRxi tqkOFLe_LhND8.
2. Amnesty International, *Raport merytoryczny*, <https://www.amnesty.org.pl/wp-content/uploads/2023/05/Raport-merytoryczny-2022.pdf>.
3. Anjum G., Aziz M., Hamid H.K., *Life and mental health in limbo of the Ukraine war: How can helper assist civilians, asylum seekers and refugees affected by the war?*, „Frontiers in Psychology” 2023, 14:1129299, s. 1-14.
4. *Attacking civilians or civilian objects*, <https://war.ukraine.ua/russia-warcrimes/attacking-civilians-or-civilian-objects/>.
5. Azarov D., Koval D., Nuridzhanian G., Venher V., *Understanding Russia's Actions in Ukraine as the Crime of Genocide*, „Journal of International Criminal Justice” 2023, s. 1-32.
6. Center for Disaster Philanthropy, *Ukraine humanitarian crisis*, https://disasterphilanthropy.org/disasters/ukraine-humanitarian-crisis/?gclid=CjwKCAjwo9unBhBTEiwAipC1180YqWJE90efqVDJzD7TzEd7K4qKIBCo-DRQ0uCp5ggHfMbGD1YmXBoCcxkgQAvD_BwE.
7. *Concerts, theaters and movies: how the culture and entertainment industry has changed the war in Ukraine*, https://visitukraine.today/blog/1731/concerts-theaters-and-movies-how-the-culture-and-entertainment-industry-has-changed-during-the-war-in-ukraine?fbclid=IwAR0uEKjKBvznay_Janj7-dMK9cIidWJ1iL8e55ahqe_32Ibmt1gc1rx83pY.

8. D'Agata C., Reau A., *Ukraine's nightlife is thriving despite Russia's war, even where it has had to rise from the ashes*, 31.07.2023, <https://www.cbsnews.com/news/ukraine-war-russia-kharkiv-kyiv-nightlife-thriving-despite-missile-strikes/>.
9. Deineko O., *Ukraine, war and resistance: reshaping social cohesion*, „Studia Socjologiczne” 2023, 2(249), s. 155-177.
10. Dembitskyi S., *Public opinion in Ukraine after 10 months of war*, 15.01.2023, National Academy of Sciences of Ukraine, [online] <https://www.kiis.com.ua/?lang=eng&cat=reports&id=1175&page=1>.
11. Dickson P., *Ukraine's remarkable resilience may prove decisive in long war with Russia*, 29.08.2023, <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/ukrainealert/ukraines-remarkable-resilience-may-prove-decisive-in-long-war-with-russia/>.
12. *'Erase the Nation' – a profoundly moving documentary on the Russian crimes against Ukraine's cultural heritage*, 22.02.2023, https://www.gov.pl/web/jordan/erase-the-nation--a-profoundly-moving-documentary-on-the-russian-crimes-against-ukraines-cultural-heritage?fbclid=IwAR3RGQ8lI8wbuVwABqt_X26mMoDC4pkx0ewOzOPQQpNJaNdjB9_0ApX_YUc.
13. Fiszer M., Fiszer J., *Wojna w Ukrainie. Od napaści do kontrofensywy. Okiem wojskowych ekspertów*, Białystok 2022.
14. Grävingsholt J., Faust J., Libman A., Richter S., Sasse G., Stewart S., *Rebuilding Ukraine: What the International Community Now Needs to Consider*, German Institute of Development and Sustainability, 4/2023, https://www.idos-research.de/uploads/media/PB_4.2023.pdf.
15. Humanitarian Country Team (UNAIDS), *War in Ukraine – Key humanitarian messages*, February 2023, https://www.unaids.org/sites/default/files/media_asset/Ukraine-war-HCT_HumanitarianKeyMessages_en.pdf.
16. International Energy Charter, *Ukrainian Energy sector evaluation and damage assessment – X (as of May 24, 2023). Cooperation for Restoring the Ukrainian Energy Infrastructure Project. Task Force*, https://www.energycharter.org/fileadmin/DocumentsMedia/Occasional/2023_05_24_UA_sectoral_evaluation_and_damage_assessment_Version_X_final.pdf.
17. Jarnicki D., *Infosfera w wojnie obronnej Ukrainy z Rosją – wybrane aspekty*, [w:] *Zagrożenia bezpieczeństwa informacyjnego. Przejawy i przeciwdziałanie*, red. S. Topolewski, Siedlce 2023, s. 110-127.
18. Khylyk O., *Resilience-building in grey security zone countries*, Proceedings of the 4th International Scientific and Practical Conference „Concepts for the Development of Society's Scientific Potential” (June 19-20, 2023), No. 159, s. 37-48, <https://archive.interconf.center/index.php/2709-4685/article/view/3898/3934>.
19. Kitler W., Skrabacz A., *Bezpieczeństwo ludności cywilnej. Pojęcie, organizacja i zadania w czasie pokoju, kryzysu i wojny*, Warszawa 2010.

20. Klymanska L., Klimanska M., Haletska I., *The Discourse of Daily Life during the War: the 2022 Ukrainian Projection*, „Journal of Education Culture and Society”, 2023, vol. 14, no. 1, s. 526-550.
21. Kroeker J., „*We have never been stronger*”: *A first-hand report from Ukraine*, 03.01.2023, New Eastern Europe, [online] <https://neweasterneurope.eu/2023/01/03/we-have-never-been-stronger-a-first-hand-report-from-ukraine/>.
22. Krykavskyy Y., Chornopyska N., Dovhun O., Havyanovych N., Leonova S., *Defining supply chain resilience durin wartime*, „Eastern-European Journal of Enterprise Technologies” 2023, 1/13(121), s. 32- 46.
23. Kulakevich T., *If Kyiv, signs of the ongoing war, are evident – but daily life continues uninterrupted as well*, 21.07.2023, <https://theconversation.com/in-kyiv-signs-of-the-ongoing-war-are-evident-but-daily-life-continues-uninterrupted-as-well-209952>.
24. Hartog E., *Russia’s twilight zone where wartime life is nearly normal*, 13.05.2023, <https://www.politico.eu/article/russia-ukraine-voronezh-twilight-zone-where-wartime-life-is-nearly-normal-drone-strikes-victory-day-parade-vladimir-putin/>.
25. Leonchuk O., Nisetich A., Zetina-Beale R., Johnson E.M., *Ukraine’s Other Army: Civil Society through the Lens of Citizen Finance and Volunteering*, Research Triangle Institute, February 2023, <https://www.rti.org/publication/ukraines-other-army/fulltext.pdf>.
26. Maciejewski J., *Wojna. Reportaż z Ukrainy*, Kraków 2022.
27. Michailiuk B., Denysiuk I., W. Szulc, *Zapewnienie przetrwania ludności cywilnej w warunkach zewnętrznego zagrożenia państwa i w czasie wojny – wybrane problemy*, „Wiedza Obronna” 2021, vol. 277, No. 4, s. 117-141.
28. Olchowski J., *Wpływ wojny na dynamikę sytuacji politycznej i społecznej na Ukrainie*, 24.04.2023, Komentarze IEŚ 834 (82/2023), <https://ies.lublin.pl/komentarze/wplyw-wojny-na-dynamike-sytuacji-politycznej-i-spoecznej-na-ukrainie/>.
29. Orlova O., Volosevych I., „*I’ve lost the life I knew*”. *Older people’s experiences of the Ukraine war and their inclusion in the humanitarian response*, London 2023, <https://www.helpage.org/silo/files/ive-lost-the-life-i-knewolder-peoples-experiences-of-the-ukraine-warreport.pdf>.
30. Piwowarski J., *Nauki o bezpieczeństwie. Kultura bezpieczeństwa i redefinicja środowiska bezpieczeństwa*, Wyd. drugie, Warszawa 2020.
31. Redmayne N., *Ordinary lives in extraordinary Times in Ukraine*, 30.03.2023, <https://geographical.co.uk/culture/ordinary-lives-in-extraordinary-times-in-ukraine>.
32. *Report on Damages to Infrastructure Caused by Russia’s War against Ukraine. One Year after the Start of Full-Scale Invasion*, March 2023, https://kse.ua/wp-content/uploads/2023/03/ENG_FINAL_Damages-Report_.pdf.
33. Reznikova O., *National resilience in changing security environment*, National Institute for Strategic Studies, Kyiv 2022.

34. Rogoża J., *Ukraina w obliczu katastrofy demograficznej*, Komentarze OSW, 11.07.2023, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/komentarze-osw/2023-07-11/ukraina-w-obliczu-katastrofy-demograficznej>.
35. Romanowa W., *Odporność Ukrainy na inwazję militarną Rosji w kontekście reformy decentralizacyjnej*, Fundacja im. Stefana Batorego, <https://www.batory.org.pl/wp-content/uploads/2022/05/Odpornosc-Ukrainy-na-inwazje.pdf>.
36. Sergatskova K., *How Does Russia's War against Ukraine Affect Civilians Living Near Front Lines?*, Wilson Center, <https://www.wilsoncenter.org/blog-post/how-does-russias-war-against-ukraine-affect-civilians-living-near-front-lines>.
37. *Statistic of Air Alarm during the war*, <https://air-alarms.in.ua/en>.
38. Stepanenko V., *Ukrainian society under war: an insider's sociological notes*, „Przegląd Socjologiczny” 2022, 71(3), s. 9-24.
39. Stepiczew J., *Futbol w cieniu wojny. Oto jak zmieniła się liga ukraińska od początku inwazji*, 26.01.2023, <https://przegladSPORTOWY.onet.pl/pilka-nozna/inne-ligi/futbol-w-cieniu-wojny-oto-jak-zmieniła-sie-liga-ukrainska-od-poczatku-inwazji/gtcnxwr?fbclid=IwAR3RBZG69j4B4FZLMngqRVtvSqeHvx9KQUiVl8pnmYNPpVFdR2Zw6PJFHpY>.
40. Sygacz M., *Reżim ciszy. Wojna o Ukrainę*, Katowice 2022.
41. *Ukraine Humanitarian Response. Situation Report*, https://reports.unocha.org/en/country/ukraine/?_gl=1%2ahfg4vm%2a_ga%2aMTY0MzY1MTE5OC4xNjkzOTc5NTcx%2a_ga_E60ZNX2F68%2aMTY5Mzk3OTU3MS4xLjEuMTY5Mzk3OTYwMi4yOS4wLjA.
42. *Ukrainian Civil Society under the War*, Kyiv 2023, <https://ednannia.ua/attachments/article/12447/Ukrainian%20civil%20society%20under%20the%20war.pdf>.
43. United Nations Development Programme, *Human Impact Assessment*, June 2023, <https://www.undp.org/ukraine/publications/human-impact-assessment>.
44. United Nations Human Rights Office of The High Commissioner, *Detention of Civilians in the Context of the Armed Attack by the Russian Federation against Ukraine (24 February 2022-23 May 2023)*, <https://www.ohchr.org/sites/default/files/2023-06/2023-06-27-Ukraine-thematic-report-detention-ENG.pdf>.
45. United Nations Human Rights Office of The High Commissioner, *Report on the Human Rights Situation in Ukraine (1 August 2022-31 January 2023)*, 24.03.2023, <https://www.ohchr.org/sites/default/files/documents/countries/ukraine/2023/23-03-24-Ukraine-35th-periodic-report-ENG.pdf>.
46. Wolfe S.D., Denysenko O., Krichker D., Rebro O., Gunko M., *The Intimate and Everyday Geopolitics of the Russian War Against Ukraine*, „Geopolitics” 2023, s. 1-28.
47. Zarembo K., *The Resilience and Trauma of Ukraine's Civil Society*, 01.06.2023, <https://carnegieeurope.eu/2023/06/01/resilience-and-trauma-of-ukraine-s-civil-society-pub-89852>.

48. Zielińska N., *Wojna hybrydowa jako aktualne zagrożenie bezpieczeństwa Polski, Europy i świata na przykładzie Wschodniej Ukrainy*, [w:] *Bezpieczeństwo na co dzień, zarządzanie w codzienności*, red. K. Górecka, S. Niedzwiecki, Poznań 2020, s. 33-44.
49. Gurcov N., *Dangers Faced by Local Officials in Wartime*, 22.06.2023, <https://acled-data.com/2023/06/22/special-issue-on-the-targeting-of-local-officials-ukraine/>.
50. Ruisseau N., *Moscow's everyday life under drone attacks*, 31.07.2023, https://www.lemonde.fr/en/international/article/2023/07/31/moscow-s-everyday-life-under-drone-attacks_6074027_4.html.
51. *Ukraine rapid damage and needs assessment (February 2022-February 2023)*, ed. A. Himmelfarb, World Bank Group, <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099184503212328877/pdf/P1801740d1177f03c0ab180057556615497.pdf>.
52. *Ukraine Humanitarian Response 2023: Situation Report*, 03.08.2023, <https://reliefweb.int/report/ukraine/ukraine-humanitarian-situation-snapshot-august-2023-enuk>.
53. Adams P., *A rare glimpse of daily life in occupied Ukraine*, 03.10.2022, <https://www.bbc.com/news/world-europe-63076570>.

Ukraine during the invasion – security challenges and everyday life

Abstract

War is always a time of difficult decisions. This is a test of the reality of the “will for peace”, but also a verification of “preparing for war”. The fire of war therefore verifies preparation and reactivity towards war. It turns out, however, that given the traditionally great importance of the decisions of the political and military establishment and their impact on the course of the defensive war and the fate of society’s survival, the sequence and, above all, the continuity of signals coming from the social side are equally important. The methodological composition of this article assumes an updated reflection on the “triad of war” and its systemic relations that become visible in the face of war challenges of statehood and war challenges, security challenges of everyday social life. While it is possible to react reactively rather than preventively to the aggressor’s volleys, appreciating the possibility of war allows us to strengthen many of the foundations of statehood in advance. There are also certain opportunities among the already materialized threats. Hence the title “challenges” category. The reflections and conclusions of this article, made on the basis of the assumed cognitive and utilitarian purpose, can serve as a proposal to shed new light on the functioning of the state and the development of immunity, which makes the invasion more difficult for the aggressor.

Keywords: Russian invasion of Ukraine, Ukrainian-Russian war, state resistance, defensive war, occupation, state security management, social situation, social attitudes